

Johannes evangelium och brev.

När vi efter sommaruppehållet fortsätter "Ett år med nya testamentet" ska vi läsa det **fjärde evangeliet**. Det kallas ofta så dels för att det placerats sist och dels för att det skiljer sig så markant från de tre övriga. Av texten framgår inte vem författaren är. Evangeliet gör anspråk på att vara skrivet av ett **ögonvittne**. På flera ställen nämns **"den lärjunge som Jesus älskade"**. Det verkar vara samma anonyma lärjunge som omtalas tillsammans med Andreas som en f.d. lärjunge till Johannes Döparen och på översteprästens gård som "en annan lärjunge". Kapitel 21, som är en efterskrift till det ursprungliga evangeliet, anger att denna namnlösa lärjunge är författaren. Vilken apostel kan avses? Bara ett fåtal av de tolv är namngivna, så det finns flera att välja av. Det bör ha varit en av dem som stod Jesus närmast. Från synoptikerna vet vi, att Petrus och sebedaiossönerna Jakob och Johannes hade en särställning i lärjungakretsen. Bröderna är bara omnämnda i efterskriften. Jakob led martyrdöden tidigt (år 64) långt innan evangeliet skrevs. Det mesta tyder därför på att "älsklingslärjungen" och alltså "vittnet" alias författaren skulle vara **Johannes**. Den äldsta kyrkliga traditionen är samstämmig om att **aposteln Johannes** kommit till **Efesos**, levat där till mycket hög ålder (död o. år 100) och författat ett **evangelium, Uppenbarelseboken och tre brev**. I Eusebius kyrkohistoria finns uppgifter, som kan tolkas så att det fanns två personer med namnet Johannes i Efesos – förutom aposteln en presbyter. I slutet av kanonprocessen hävdades av dem som ville förkasta Johannesevangeliet, att det var skrivet av presbytern och alltså inte apostoliskt. Denna teori togs upp på nytt under 1800-talet av forskare, som ville bevisa att det var en efterapostolisk och därmed sen skrift med lägre tillförlitlighet än synoptikerna. Under 1900-talet har uppfattningen svängt, och idag är många ansedda forskare benägna att acceptera den ursprungliga traditionen, att lärjungen Johannes själv skrivit eller varit huvudkälla till det fjärde evangeliet. Vändningen beror på forskningsrön under 1900-talet. 1935 hittades i Egypten ett papyrusfragment av fyra verser i Joh. 18, som daterats till o. år 120, vilket bevisar att boken måste vara skriven mycket tidigare än man tidigare trott – **senast år 100** eller kanske t.o.m. före år 90. Fynden av Dödahavsrollarna och utforskningen av Qumransekten har visat att mycket av det johanneiska tänkande, som man tidigare trodde var influerat av hellenistisk filosofi, mycket väl kan ha sina rötter i judiskt tänkande. Det handlar om det personifierade **Ordet** och ofta använd **dualism** (ljus/mörker, liv/död, ovanifrån/denna världen, tro/otro, sanning/lögn). Modern språkvetenskap har också visat på att den som skrivit Joh. är en person som behärskat en bildad grekiska men samtidigt varit van att tänka på arameiska.

Vad vet vi då om aposteln Johannes? Enligt evangelierna är han yngre bror till **Jakob** och son till fiskaren **Sebedaios** och hans maka **Salome**. Uppgifterna i Matt 27:56, Mark 15:40 och Joh. 19:25 har av kyrkotraditionen tolkats som att Salome och Jesu mor var syskon eller svägerskor, och alltså var **Jesus och Johannes kusiner**. Jesus gav bröderna Jakob och Johannes namnet **Boanerges** – i svenska biblar översatt med Åskans söner. Det kan dels syfta på deras **temperament**, men kan också betyda att de mer än andra levde i högstämda **apokalyptiska förväntningar** angående Messias framträdande. Johannes familj bodde i

Galiléen och livnärde sig på **fiske**, men man verkar också ha haft inflytelserika bekanta i Jerusalem (18:15). Enligt Joh. 1 verkar både Johannes och Petrus bror Andreas först ha varit **lärjungar hos Johannes Döparen**. Det förefaller inte heller omöjligt att han stiftat bekantskap med Qumransekten. Vid apostlamötet i Jerusalem år 49 nämner Paulus honom tillsammans med Petrus och Herrens bror Jakob som **en av "pelarna"** i församlingen (Gal 2). Antagligen har han i samband med de politiska oroligheterna på 60- talet lämnat Jerusalem och slagit sig ner i **Efesos som en aktad lärare**. Hans skrifter har en sådan särprägel att man kan tala om en **johanneisk teologisk skola**.

Så fort man öppnar Johannesevangeliet märker man skillnaden i förhållande till synoptikerna. Johannes är **"filosofen"**, tänkaren bland evangelisterna. Hans bok utövar stor dragningskraft på skolade människor. Nathan Söderblom beskriver den som "världslitteraturens skönaste skrift".

Johannes skildrar Jesus i **ljuset av kyrkans tro** c:a 30 år efter att synoptikerna låg färdiga. Dessa utgör i stort sett samlingar av episoder, karakteristiska exempel och korta Jesusord. Johannes lever i en tid som efterfrågar en **teologi – en tolkning** av det som episoderna bara antyder. Så är t.ex. kap 6 en lång utredning över Jesusordet "detta är min kropp", och i samtalet med Nikodemus förklaras uttrycket "att födas på nytt".

Av synoptikernas innehåll hittar vi i Joh. förutom **passionshistorien** bara följande: Johannes Döparens verksamhet (inte Jesu dop), tempelreningen, bespisningsundret, Jesus gående på vattnet och smörjelsen i Betania. Brödundret använder han tillsammans med vinundret i Kana för att lägga ut nattvarens innebörd. Själva instiftandet av nattvarden utelämnar han. (Är det för att den redan är en fast del av gudstjänsten, som alla känner till, eller anser han den för helig att avslöja för allmänheten?)

Han har **mindre berättande stoff än synoptikerna**. De enstaka nya episoderna (den blindfödde och Lasarus uppväckelse) ger bakgrund till de samtal mellan Jesus och judarna, som klargör motsättningarna och leder fram till rättegången och avrättningen. Synoptikerna anger tempelreningen som orsak till att Jesus greps. Johannes lägger den händelsen i början av Jesu verksamhet och pekar i stället på reaktionerna efter Lasarus uppväckelse. I synoptikerna upptar **passionshistorien** en tredjedel av innehållet. I Joh. utgör den hälften, om man räknar in avskedstalet.

I synoptikerna består Jesu tal (t.ex. bergspredikan) av **korta s.k. logier** som utan kommentar följer på varandra. Hos Johannes är det **verkliga tal över teman** som livets bröd, levande vatten, herden och fåren eller Jesus förhållande till Fadern. Det är inte fråga om liknelser som de i synoptikerna utan **bilder och bildberättelser** (vattnet, brödet, vägen, ljuset, herden, dörren, vinstocken osv.)

Väldigt typiska för Johannes är de många **"jag är"- orden**. När Jesus vittnar om sig själv som Sonen använder han "jag är" plus ett bildord t.ex. världens ljus, livets bröd, den gode herden, vägen, sanningen, livet, sanna vinträdet och uppståndelsen. Naturligtvis för det tankarna till **gudsnamnet Jahve** ("jag är") och erfarenheter av Gud i Gamla Testamentet. Det vittnar också om Jesu starka självmedvetande.

En annan viktig skillnad mellan synoptikerna och Johannes är frågan om **tid och plats** för Jesus offentliga verksamhet. Av de förra får man intrycket att Jesus verkat i Galiléen under ett år fram till den enda påskhelg, som de talar om och då Jesus blir korsfäst. Enligt Johannes omspänner Jesu verksamhet **mer än två år**. Han berättar om minst **tre olika påskhögtider** och minst **fyra besök i Jerusalem**. Verksamheten i Galiléen avslutas strax efter brödundret i sjätte kapitlet. Mellan besöken i Jerusalem vistas Jesus **i Judéen, vid Jordanfloden, ja, t.o.m. en kort tid i Samarien**. Johannes ger noggranna uppgifter om förflyttningar mellan platser och visar god kännedom om Palestinas geografi. Viktig är också uppgiften om att **Jesu dödsdag** var den 14:e Nisan (då påskalammet slaktades och påskmåltiden hölls) och inte den 15:e (= dagen efter) som man kan läsa i synoptikerna. Johannes återger **bara sju underverk**: ämbetsmannens son i Kafarnaum, brödundret, då han går på vattnet, vinundret, mannen vid Betesda, den blindfödde mannen och Lasarus uppväckande. I stället för under används ordet **tecken**. Tecknen uppenbarade vem Jesus var. De delade åhörarna i två grupper: de som trodde och de som förnekade.

Som motståndare till Jesus anges för det mesta **"judarna"** i stället för att som i synoptikerna peka ut en viss grupp av de andliga ledarna. Johannes befinner sig på större tidsavstånd från de historiska händelserna. Vid det här laget har judendom och kristendomen sedan länge gått skilda vägar. När synoptikerna skrevs uppfattades kristendomen ännu som en sekt inom judendomen.

I berättelsen om Johannes Döparen saknas uppgift om att Jesus blev döpt. I stället lyfts Johannes fram som ett betydelsefullt vittne om vem Jesus var. Där klargörs också tydligt förhållandet mellan Jesus och Döparen. Denne säger: "Han (Jesus) ska bli större och jag bli mindre." Det kan möjligen uppfattas som **polemik mot döpparrörelsen**, som uppenbarligen levde kvar i trakten kring Efesos långt in i apostolisk tid.

Vad är då **fjärde evangeliets budskap**? Den högtidliga inledningen (prologen) börjar: "I begynnelsen fanns **Ordet**". "I begynnelsen" syftar förstås på skapelseberättelsen och "Ordet" på Guds skaparord: "Gud sade (befallde)". Av texter bl.a. i Psaltaren ser vi att Gudsordet kan uppfattas som **ett självständigt väsen** – Gud kan "sända" sitt ord. Det är ännu tydligare vad beträffar det likartade uttrycket **"Visheten"** som beskrivs **personifierad** som en kvinna i Ords och Job. Visheten spelar stor roll i Qumransektens föreställningsvärld. När Johannes ska beskriva Jesu förut tillvaro ansluter han till dessa föreställningar: "Ordet (Gud/Jesus) var hos Gud ... var Gud ... fanns hos Gud" o.s.v. Prologen slutar: "Ordet blev människa." Så beskriver han **inkarnationen**. Uttalandet riktar sig mot den gnostiska adoptianismen, som gjorde skillnad mellan den gudomlige Kristus och människan Jesus. Enligt deras uppfattning var den synlige Jesus en vanlig människa som mellan dopet och korsfästelsen var bärare av det gudomliga. Men framför allt speglar prologen den kristustro som var rådande i den johanneiska församlingen: **Jesus är den ende sonen, som för oss förklarat vem Fadern, den osynlige guden är**. I evangeliets slutord anger han att syftet med skriften är att läsarna **"ska tro att Jesus är Messias, Guds son, och ... genom att tro ... ha evigt liv i hans namn"**. Den bild av Jesus som tecknats i evangeliet ska ge styrka och näring åt

kyrkans tro och göra att tron sprids. De som tror på Jesus är födda av Gud, av vatten och ande till evigt liv. De är ett med Jesus och genom honom också ett med Fadern.

Den mångfacetterade bild av Jesus som synoptikerna tecknar är hos Johannes samlad och fördjupad omkring det väsentliga. **Det är trons bild – men tecknad mot en konkret historisk bakgrund och förutsätter ett ögonvittnes personliga upplevelse.** Upplevelse och tolkning går parallellt och ger oss **en bild av vem Jesus verkligen var och vad han ville.** Var det vad Clemens av Alexandria upptäckt, när han sa att "Johannes skrev ett andligt evangelium"?

Förutom efterskriften finns ett avsnitt som inte hör till det ursprungliga evangeliet. Det är berättelsen om **synderskan i 8:1–10**. Den finns inte med i de äldsta handskrifterna utan dyker upp i avskrifter på 400 – talet. Till form och språk liknar den synoptikernas berättelser och misstänks därför ha hört till samma muntliga tradition, som de hämtat stoff ur. Genom kyrkans historia har berättelsen dock uppfattats som en äkta Jesusskildring.

Johannesbreven.

Johannesbreven visar **tydlig släktskap med evangeliet**. Det **första brevet** saknar adress och avslut. Det innehåller undervisning, förmaningar och varningar riktade till kristna i form av en **skriven predikan** ämnad att läsas upp i mottagarförsamlingarna. Temat är **barnskapet hos Gud**, som ska visa sig i en **kristen livsföring** framför allt i **att visa kärlek**. Han går också till angrepp mot antikrister och falska profeter som "förnekar att Kristus kommit i mänsklig gestalt". Tydligen handlar det om samma gnostiska villfarelser, som vi mött i evangeliet. Brevet handlar mest om den kristna etiken och är därför ett bra komplement till evangeliet för att lära känna den johanneiska kyrkan. Det innehåller många klassiska bibelställen.

Andra brevet är ett riktigt brev **till en församling** (den utvalda frun) med en kortversion av det första brevet.

Det tredje brevet till privatpersonen **Gaius** ger en inblick i hur det kunde vara i en församling. Där fanns exempel på goda och dåliga medlemmar. En ledande person (Diotrefes) motarbetar brevskrivaren och andra predikanter genom att vägra ta emot dem och övertalar andra att göra på samma sätt. Men där finns också exempel på motsatsen (Demetrios). Som en efterföljansvärd dygd framhålls att ta emot, härbärgera och utrusta kringresande förkunnare.